

JMarc (481).

També ja en el *Vocab. Cat.-al.* de 1502 («di adern», lín. 324-5). I detallat pel Busa-N.: «*v. de sanc*: sanguinis vena; *v. sangonal*: ahorta; *v. prima de sanc*: fibra; *v. de ayre o sperit*: arteria; *v. retorta de comes*: varix; *v. de pedra*: lapidus v.; *v. de aygua*: aquae v.; *v. de metall*: metallum, vena». «Fes-lo sagnar de abduis los braços --- en la vena del tou dels pits, e trau la sanc per mida», Receptes val. de Micer Joan, any 1466 (BABL VII, 329). La vena major potser es refereix a la jugular, familiarment vena de coll (addició de Fontserè al DOrt.): «li tocà la vena major y se desangrà», Bna. 1643 (DAG.). «--- Ulls --- qui's pertanyen a veer, axí com --- en nodrir la sanc a les venes, e-ls molls als ossos», Lull; «les venes d'aer» id. (A. Sci. III, 327; Do. Pu. 1906, 165).

A part de l'acc. anatòmica, les altres apareixen no menys aviat en els textos. D'aigua: «tu saps que si dones no fossen estades --- no foren ciutats --- ne foren festes, jocs --- algú no sabera --- per què la mar infla, ne en quina manera gita les aigues per les venes de la terra, la qual puís torna a cobrar ---», BMetge (*Somni IV, NCL.*, 149.3). «Abundant vena / distillant font», JRoig (*Spill*, 11976). «Adore-us refugi --- / Oh pous d'aygua tanta - de qui les grans venes, / per tresor de vida - passan per les menes / qui virtut lo donen ---», Jaume d'Olesa, a. 1515 (JMBover, *BiEscrBal.* II, 19. 51.2); «les deus o venes de aygua: vena», OPou (*Tb. Pu.*, 15); «una vena d'aigua --- que es congria en les capes permeables de la terra ---; la font, on ix enfora la deu --- que l'aigua --- en l'interior de la terra pren la forma de vena», «en el tresor comú de la --- llengua cat., he comprès, en relació amb la font, això que són la vena, el doll i el regueró», Coromines (*J. d. StPol III, § 2, O. C.*, 817a20, 818a1). Cf. *veu* (s. v. DEU).

Aigua o pou de vena, la no entollada i que flueix del sòl, especialment balear: en el poble de Consell hi ha la Placeta des Pou, que pren nom d'un que és *pou de vèna*, en terme de Costitx hi ha *Es Pou Salat* que és un *pou de vèna*; la que engoleixen els avencs de Santa Eulària a Alaió és «una aigua de *vèna*» Alaior (1963-4).

Vena de mineral: d'ús general a tots els dominis dialectals: fins a les Pitiüses, on veig una *vèna* de guix, prop de la Penya d'Eivissa (1963); el Migjorn val.: *Morro la vèna o de la vena* prop de Penàguila (1963); i el ross.: «Serres de Canigó, altures tan formoses, / dolç estatge de pau / --- / --- entre vostres carenes / guardeu el marbre roig, de primitives venes / ---», JSepPons.

La més curiosa i que més s'allunya semànticament és la que partint de la designació general de les fibres vegetals, acaba designant-ne les arrels. Allò ho tenim ja categòricament en OPou, que inclou en l'enumeració de les parts de l'arbre «lo cor, la albeca, les venes» amb versió llatina «fibra, vena, pecten» (*TbPu.*, 59). Avui ha quedat fixat com mera designació de les arrels dels vegetals, sobretot, a Ribagorça, Pallars i Alt Aragó. Es podrà tractar de les arrelletes ben filamentoses de certes herbes, però també de plantes ja més altes, i

almenys a molts llocs ho diuen igualment de les arrels dels grans arbres: les *bénez* de la regalissia a Taüll (1960); «la *béna* de la toara és mortal per als animals» Les Pauls (1957); «la gençana té unes *bénez rèches*» (gruixudes) Aneto (1957), i aquí també ho diuen amb aglutinació de la -a dels articles: «li tallam *ex abénes* i ---».

Però també les de grossos i poderosos arbres, aplicació que és pròpia sobretot dels Pirineus centrals. Li va caure un llamp però «les *bénes* del pi van aguantar-lo» Taüll, 1953; *lèz bénez del faü* 'del faig' a Bono; anant pel bosc no ensopagueu amb les *benètes dels arbres* Llessui, 1957; segueix fins a Benasc: «*béna* raiz de las plantas etc.: 'els arbres tienen les *benes* mol llargues', le ba arrencà un puyal de pelo, de *bénes*», «*benáixo* aum. de *vena*: *será de mal llaurà perque yey mols benáixos*» (Ballarín, *Dicc. Ben.*); i a l'alt Aragó, almenys a l'Est: a Torla (Elcock), i a Bielsa (Badia), on més aviat és de les herbes, i allà ja no dels arbres: *laz bénas* a SJuan de Gistau (es tractava d'herbes i plantes); a Viu de Campo donen a triar entre això i *radit*, però de la gençana deien las *bénas*. A Bielsa parlaven de las *benas* del blani (regalissia); un dels informants declarava indiferents *bénas* i *raibes*, i opinava que aquesta és expressió «més antigua»; però l'altre fou explícit: «*bénas* quan yé planta, *raibes* quan yé árbols», i de l'arrelam deia «tien un benèr de *béna*!» (1965). En l'arag. antic del *Vidal Major* (mj. S. XIII) surten alternativament i com a equivalent *razýtz de la fuente* i *vena de la fuente* (2-v-86).

En el vessant gascó és dels sectors occidentals (*ar-raits*, a la V. d'Aran, i en general a la part pirinenca; però reapareix a les Landes: *bénas* a la part SO. del departament (Tartàs, Marensin), i *bqes* a la secció costera del Nord (N. del Pays de Born): forma important perquè amb la caiguda de la seva -N- intervocàlica mostra que es tracta de VENA (i no del germ. BINDA, com podríem pensar si ens guiàvem només per la semàntica [ALGc. II, 486 [arracher] les racines]). Pel sentit també correspondria examinar si no venia d'aquí el topònim tan comú a la vall de Boí etc. La *Bjena*, *Les Bjenes*, *Coma-les-Bienes* (grandiosa i boscosa vall, a la sortida de la qual abunden els gran arbres escalaburats per les tempestes, sovint amb les arrels nues). Però el diftong *ie* no és favorable a la idea, i més aviat em decantaria pel cèltic BÉNNA/BENDA 'cove'.

DERIV.: *Venar-se* o *venar* 'posar arrels robustes': «si per ventura en lo vostro ort o possessió ha qualque verga que sia *venada* e bona per trasplantar» 1409 (CaCandi, *MiscHiCat.* I, 26). *Venatge* «o corrent del riu: profluens», Busa-N. *Venàtic* adj., només en Lab. 1840 'que té rampells' sembla pres del cast. *venático*.

Venós, dit de la sang [Lab. 1842]; *venositat*; *in-travenós*, *extravenós*. *Venadis* (?), DAG.

Avenar-se 'revenir les deus, adollar-se els torrents' cat. occid.: «la Font de Betlem ara és seca però es pot tornar a *avenar*» Pobra de Granadella (1935); «*babiló*: espècie de font que raja poc temps, y sols *s'avena* en temps de grans pluges», Porcioles, *Folkl. V. d'A-ger* (p. 34); «ara la font va molt *abenada*» Guils del